

ФОРМУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНОЇ МОДЕЛІ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Олександр Федоренко,
науковий співробітник
сектору геополітичних досліджень
Національного науково-дослідного
інституту українознавства

У статті висвітлюються питання щодо започаткування новітньої дослідницької традиції геополітичного дискурсу у проблематиці вітчизняної політичної думки ХХ – початку ХХІ століття. Зазначено позиції провідних вітчизняних вчених щодо формування емпіричного та ідейно-теоретичного підґрунтя для утвердження цієї традиції політичного дослідження.

Ключові слова: геополітика, політика, політична наука, наукова думка.

The article considers the questions of the becoming of a new research tradition of geopolitical discourse in the topic of native political thought of the 20-th – the beginning of the 21-st century. The views of leading home scientists about the development of empirical, ideological and theoretical basis for the maintenance of this tradition of political research are pointed out.

Keywords: geopolitics, politics, political science, scientific thought.

У європейській та світовій науковій думці дослідницькі традиції ідентифікації політичних процесів з природними явищами та осмислення особливостей їх взаємозв'язку закладені у політичних вченнях античних та середньовічних мислителів, зокрема Платона, Аристотеля, Цицерона, Н. Макіавеллі. Конкретні природно-територіальні умови на певному етапі історичного розвитку обумовлювали конкретні способи, засоби і методи реалізації владних повноважень політичних суб'єктів щодо формування умов розбудови елементів соціально-політичної структури суспільства.

Соціально-історичні зміни у світовому просторі наприкінці ХІХ – початку ХХ століття спричинили виокремлення різних тенденцій та напрямів розвитку суспільства в європейських державах. За таких обставин відбувається виокремлення політичної науки в самостійну ідейно-теоретичну і предметну сферу дослідження проблемних аспектів політики держав та осмислення окремих та специфічних для національних спільнот суспільно-політичних проблем.

Виходячи з історичних знань про політику, зазначимо, що політика – це організація сформованого на конкретній території під впливом географічних факторів суспільства, яке формує владні структури держави. Зміст політики виражається в її цілях і цінностях на території конкретного суспільства, на якій поширюється його історично зумовлене політичне життя або здійснюється його політичний вплив.

Політична наука як академічна і прикладна дисципліна володіє значним арсеналом понять, методів, теорій і практичних результатів для реконструкції минулих і сучасних підходів до пояснення ролі географічних, соціальних та ресурсних факторів у становленні суспільств та реалізації внутрішньої та зовнішньої політики створених ними держав. Фундаментальне значення для політичної науки має сформований у контексті світового політичного процесу теоретичний конструкт розуміння сутності явищ політичного життя через використання парадигмальних методологічних підходів у теоретичних та прикладних дослідженнях.

У країнах Європи наприкінці XIX – початку XX століття в контексті формування інтелектуального базису науки про політику з'являються концепції, теорії, напрями досліджень та аналізу проблем становлення інститутів держави та влади, а також впливу природно-територіальних та соціальних чинників на процеси пов'язані з їхнім функціонуванням чи трансформацією. Накопичені з найдавніших часів теоретичні надбання людства стали емпіричною основою розгортання дослідних розробок щодо пізнання політичних процесів та інститутів, творення нових політичних ідей і механізмів їх втілення.

Розвиток політичної науки у XX столітті значною мірою обумовлюється відносинами з географією, історією, філософією та іншими соціальними науками, які виявляють зв'язки в таких галузях як політична географія, політична філософія, теорія та історія політичної думки. Ці спеціальні галузі політичної науки відіграють важливу роль у формуванні її структури, як сфери вивчення процесів функціонування та розвитку політичного життя національних та соціальних спільнот у межах конкретної і реальної території виникнення і прояву найрізноманітніших його форм.

Політика як наука утверджувалася спираючись на відображені в її змісті закони і закономірності, як сфера із універсальною структурою та всеохоплюючим характером аналізу будь-яких сторін суспільного життя. Ця сфера пізнання життя суспільства ґрунтується на історичній практиці діяльності людей, що включає сукупність знань, що склалися в соціально-історичних та політичних умовах конкретно-історичного середовища життєдіяльності людських спільнот.

Найбільш узагальнюючим предметно-структурним напрямом вивчення політичних відносин і зв'язків політики і влади є передусім теорія та історія політичної думки, що поєднувала компоненти емпіричних політологічних досліджень політичних явищ і концептуальних схем теоретичної систематизації політичних знань про події та політичні цінності більш або менш віддаленого минулого часу, гіпотези щодо оцінки нинішніх та прогнозування майбутніх політичних процесів. Дослідження політичних вчень та ідей виявилось ефективним засобом вивчення політики, як складного і системного явища суспільства, що функціонує в конкретно-історичних умовах різних країн, а також виявляється в специфічних явищах політичної реальності і політичного буття.

На початку XX століття внаслідок динамічних змін у системі розподілу і перерозподілу ресурсів і цінностей у світовому просторі, в політичній науці виокремлюється специфічний напрям політичної думки щодо взаємодії політики з системою неполітичних факторів, які формують географічне середовище (ландшафт місцевості, природні межі території, корисні копалини, особливості клімату). Представники європейської політичної думки з метою виокремлення дослідних розробок цього напрямку вводять у науковий обіг термін «геополітика», яку розглядали як специфічну сферу суспільного життя та політики.

Отже, однією з істотних парадигм яка пояснює сутність і природу політики виявилася географічна парадигма, головні детермінанти якої виявляють пріоритетний вплив територіальних, фізико-кліматичних та природно-ресурсних явищ на функціонування суспільного середовища. Така наукова парадигма була сукупністю норм, правил і цінностей, які обумовлюють формування настанов мислення щодо пізнання явищ функціонування політичних акторів у певному географічному просторі.

Актуальність цієї парадигми у світовій науковій думці першої половини XX століття була обумовлена функціонуванням національних держав як цілісних політичних утворень на певній території. Реалізація державами свого національного суверенітету та здійснення всієї повноти влади в межах своєї території свідчила про наявність системи політичних інститутів, які були в стані взаємодії у внутрішньому і регіональному просторах.

Зауважимо, що Друга світова війна спричинила активізацію у другій половині XX століття двох глобальних протилежних напрямів політичної діяльності: посилення ролі у контролі над світовим простором двох наддержав – США і СРСР, що виявлялося у

політико-ідеологічному протистоянні цих державних формацій, а також у безперервному нарощуванні ними військово-стратегічного потенціалу; посилення антиколоніального й визвольного руху, що призвело до падіння колоніальних імперій і демократизації суспільно-політичного життя ряду європейських країн. Зокрема, після II світової війни вплив СРСР на територіальному просторі Східної Європи був закріплений його об'єднанням разом із іншими «соціалістичними» державами у рамках таких організацій як Рада Економічної Взаємодопомоги і блок Варшавський Договір.

У післявоєнний період в процесі протистояння між блоками «соціалістичних» і «капіталістичних» держав виявлялися дві різні позиції їхніх наукових шкіл щодо тлумачення терміну «геополітика», так і змісту науково-дослідних розробок геополітичної проблематики. Насамперед потрібно зазначити, що у другій половині XX століття, особливо з 50-х рр. в наукових розробках вчених країн Західної Європи та Сполучених Штатів Америки втрачається певною мірою засаднича роль принципу географічного детермінізму у визначенні сутності терміну «геополітика» і змістовних аспектів досліджень.

Геополітика значною мірою трактується як політологічна концепція, яка обґрунтовує стратегічні завдання держави у внутрішній та зовнішній політиці, розкриває сутнісні особливості політичних процесів як регіонального, так і глобального рівнів. Представники західноєвропейської політичної думки, зокрема Р. Арон, стверджували, що термін «геополітика» у післявоєнний період другої половини XX століття не має нічого спільного з нацистською інтерпретацією цього терміну, коли він використовувався у 30-40-х роках для обґрунтування та пропаганди імперських інтересів Німеччини [1; с. 31].

Науковці Радянського Союзу та інших соціалістичних держав розглядали геополітику як реакційну теорію, яка отримала поширення в агресивних імперіалістичних державах, оскільки виправдовувала на їхню думку загарбницьку колоніальну політику шляхом начебто спотвореного тлумачення даних фізичної, політичної і економічної географії. За обставин тоталітарного режиму в СРСР геополітика визначалася як буржуазна реакційна концепція, яка виправдовувала і пояснювала «агресивну» політику західноєвропейських держав чи Сполучених Штатів Америки природно-географічними умовами, географічним розташуванням території і наявністю її ресурсного потенціалу.

У державах соціалістичного блоку вчені у різних сферах наукового знання здійснювали специфічні розробки проблемних аспектів, які стосувалися процесів адаптації людських спільнот до умов конкретного географічного простору та формування в його межах політичних цінностей, норм і настанов суспільного життя. Провідними науковцями СРСР та інших держав соціалістичної системи геополітика трактувалася як складова частина ідеологічної надбудови над монополістично-капіталістичним базисом буржуазного суспільства, виникнення, існування та функціонування якої пов'язано із існуванням цього базису [2; с. 268].

До 90-х років XX століття у позитивному висвітленні в СРСР, зокрема в Україні, терміни «геополітика» і «геополітичні дослідження» в політичній та науковій літературі не зустрічалися. Незважаючи на відсутність офіційних досліджень у наукових працях вчених, які працювали в межах УРСР, розглядалися окремі проблемні аспекти пов'язані із особливостями просторового розташування території України і її природно-ресурсного потенціалу, а також елементами використання можливостей геоцентричного розташування та природних і трудових ресурсів цієї території органами влади СРСР.

У роки радянського політичного режиму серед таких напрямів політичної думки в Україні, представники яких розглядали зазначені аспекти, можна умовно виокремити, такі як: марксистський, дисидентський, нейтралістський.

Домінантне становище в Україні як складовій частині СРСР марксистсько-ленінської ідеології було визначальним чинником розвитку вітчизняної політичної думки у контексті репрезентації такого вузькокласового і догматичного вчення, як «науковий комунізм». Методологічно-концептуальні засади представників цього «марксистського» напряму

були здеформовані ідеологічною парадигмою біполярного поділу людства у світовому просторі на дві глобальні політичні системи.

Дослідники, які працювали у галузі наукового комунізму розглядали територіальні та суспільні особливості життя в Україні виходячи з усталених в політичній системі УРСР марксистських поглядів про територіально-просторову організацію інститутів влади в умовах соціалізму. Ці вчені, особливо науковці Інституту історії партії при ЦК Компартії України здійснювали дослідження з орієнтацією на марксистську теорію класової боротьби, тобто боротьби між окремими соціальними групами чи державами. Активною розробкою проблемних питань щодо взаємовпливів політики і факторів суспільного життя займалась у 80-х роках новаторсько-дослідницька школа при Інституті історії партії під керівництвом видатного вченого та теоретика політичної науки І. Ф. Кураса. Ідейно-теоретичні розробки цього вченого та його послідовників значною мірою вплинули на процеси трансформації гуманітарних досліджень в українській науковій думці в період перебудови в СРСР та в часи становлення і утвердження незалежної української держави.

Представники цієї школи розглядали ціннісні соціокультурні феномени українського суспільства, як специфічні явища політичного життя, які виникали у процесі задоволення громадянами держави матеріальних і духовних потреб відповідно до певних реалій дійсності у окресленому територіальними кордонами просторі України. Тобто такі дослідження були спрямовані на отримання якісно нового політичного знання про основні закономірності функціонування і розвитку суспільства в межах навколишнього середовища локального простору проживання населення України.

Політичні знання про події історії та соціокультурні явища життя українського суспільства продукувалися вченими внаслідок міждисциплінарного синтезу знань з політичної історії, філософії політики, політичної географії, філософії права та інших суспільних наук. Накопичені науковцями предметні політичні знання виявилися понятійно-категоріальною базою становлення новітньої вітчизняної політичної науки та теоретико-методологічною базою для аналізу та оцінки процесів утворення української держави, як нової суверенної держави на території колишнього СРСР, орієнтири і пріоритети розвитку якої на думку академіка І.Ф. Кураса стали предметом світової політики, оскільки від України та інших пострадянських держав у багатьох аспектах залежала стабільність і географічно-політична рівновага у світовому просторі [3; с. 3].

Специфічним напрямом політичної думки в Україні у 60-80-х роках був безумовно дисидентський рух. І. Дзюба, В. Чорновіл, Л. Лук'яненко та інші представники цього напрямку вважали, що географічне положення та розміри території України, чисельність її населення, потужні промисловий та аграрний комплекси, природні ресурси є важливими передумовами для відновлення незалежної української держави, яка могла б суттєво впливати на політичну ситуацію в Європі й в усьому світі.

Однією з найбільш глибоких аналітичних розробок цього напрямку була книга Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація». Ця книга була присвячена аналізу проблем радянської національної політики в Україні, але ній автор розглядає і проблемні питання пов'язані із спільністю історичної долі української нації на сформованому з давніх часів просторі розселення її представників, суверенітету уряду Української РСР на території України у зв'язку з її формальним адміністративним і політичним поділом на обласні регіони.

Книга І. Дзюби справила великий вплив на розвиток суспільно-політичної думки в Україні у другій половині ХХ століття. Історична роль цієї праці виявилася в тому, що автор зосереджував увагу на ролі української національної спільноти як потужного соціокультурного чинника у світовому політичному просторі, а виходячи з цієї позиції стверджував: «Значення українського питання ще більше зросло як у зв'язку з соціалістичним будівництвом у сусідніх країнах Європи, так і в зв'язку з революційним рухом та національним будівництвом в Азії та Латинській Америці» [4; с. 207].

І. Дзюба розглядає особливості становлення національного суспільства в Україні через призму реалізації представниками її автохтонного населення політичного права на вияв національної ідентичності в різних її соціокультурних формах. З його позиції тенденції політичного життя українського суспільства виявляються у сукупності аспектів спільної діяльності його представників і в створених ними специфічних уявленнях про соціальні та культурологічні аспекти життєдіяльності.

Обстоюючи на основі значного джерельного і статистичного матеріалу конституційні права української національної спільноти на вияв власних національних почуттів і національної свідомості, автор книги сприймав Українську РСР як політичну реальність, що існує і буде існувати в межах політико-територіального простору Радянського Союзу. Він вважав, що в межах цієї адміністративно-політичної структури можуть бути створені необхідні передумови для піднесення національно-державного і національно-культурного життя населення України, результатом якого можна було побачити «соціалістичну Україну реально існуючою і справді рівною серед соціалістичних країн, бачити її як національну реальність...» [5; с. 217].

Вчені, праці яких можна віднести до нейтралістського напрямку, визнаючи певною мірою роль географічних факторів у формуванні політичних інститутів, зосереджували свою увагу на взаємозв'язку цих факторів з ідеологічними та політичними пріоритетами розвитку суспільства, характером політичного устрою держави, напрямками її внутрішньої та зовнішньої політики.

Однією з провідних праць цього напрямку доцільно визначити книгу Миколи Михальченка «Політична ідеологія як форма суспільної свідомості», який застосовує у дослідній розробці соціально-філософський і філософсько-гносеологічний науковий підходи з метою виявлення ознак місця та ролі будь-якої політичної ідеології в історичному процесі розвитку людства і її впливу на соціальний прогрес людства. Зазначена наукова робота мала вагомий вплив на розвиток політичної думки в УРСР і в гуманітарному науковому середовищі Радянського Союзу.

Дотримуючись формально офіційного в Радянському Союзі марксистського підходу до аналізу політико-ідеологічних явищ, науковець стверджував, що процес творення політичних ідей не може існувати поза матеріальним та практичним процесом життєдіяльності людей. Виокремлюючи різноманітні дискусійні проблемні питання в загальному політологічному дискурсі вчений висловлював думку, про те що відтворення дійсності в суспільній свідомості, зокрема і в політичній, відбувалося в процесі розвитку їх реальних зв'язків з оточуючим середовищем та у зв'язку зі зворотнім його впливом на матеріальну діяльність людей [6; с. 17].

Зважаючи на таку специфіку трактування політичної ідеології запропонований у цій книзі проблемний дискурс відбиває різні сторони одного й того ж процесу становлення і розвитку політичної науки: загальнотеоретичні питання, які стосуються політики як суспільного феномену і практично-прикладні аспекти, які стосуються вивчення конкретного політичного простору, тобто реальної території, на яку поширюється політичне життя певного суспільства або здійснюється його політичний вплив. Така постановка питання виявляє об'єктивну як для того часу політико-філософську позицію автора, у якій певною мірою виокремлюються дві сторони розуміння процесу формування політичної ідеології як концептуальної системи ідей і поглядів на політичне життя: формотворча (формування політичної ідеології окремою інтелектуальною чи соціальною верствою населення) і теоретико-методологічна (формування уявлень і поглядів про політичні процеси та відносини з позицій провідних соціальних спільнот чи політичних груп населення).

Проаналізувавши значний фактологічний матеріал, вчений визначив свої нейтралістичні позиції щодо політичної ідеології як важливої частини політичної свідомості, яка значною мірою впливає на функціонування політичної надбудови суспільства. По-перше, зазначено, що в процесі матеріальної діяльності у людей виникали

різні суспільні інтереси, які реалізувалися в практичній політичній діяльності. По-друге, стверджується, що соціальні потреби людей обумовлені умовами суспільного буття, які визначають характерні для певного суспільства інтереси щодо формування специфічної для нього політичної ідеології.

Таким чином, М. Михальченко, здійснивши огляд та аналіз процесів виникнення різних форм політичної ідеології як сукупності норм, які є інтегрованим вираженням суспільних цінностей та орієнтирів консолідації соціальних спільнот у державі, а також виходячи певною мірою з усталених в СРСР ідей марксистсько-ленінської філософії, обґрунтовує необхідність розробки універсальної концепції, яка може бути основою формування наукової політичної ідеології суспільства. На нашу думку, сутність позиції вченого полягала в тому, що специфіка будь-якої політичної ідеології суспільства визначається, з одного боку, об'єктом відтворення – політичною реальністю, а з іншого, основними формами суспільної свідомості, насамперед з політичною, правовою, моральною, естетичною тощо [7; с. 241].

Зазначимо, що проблемні висновки М. Михальченка про розробки теорії політичної ідеології та уточнення її місця у суспільній свідомості мали в тогочасний період радянської державності важливе значення для постановки в Україні дослідницьких завдань у розробці проблемних аспектів теорії політики, історії політичної науки, формування засад новітньої політичної свідомості в громадян УРСР. Висновки науковця виявилися важливими як для формування основ становлення вітчизняної політичної науки, так і загалом для розвитку світової політичної науки.

Здійснений вченим порівняльний аналіз радянських і зарубіжних політичних теорій виявився однією з наукових передумов становлення в незалежній українській державі як політичної науки, так і виокремлення з неї різних напрямів дослідження історії політичної думки, політичних процесів розвитку українського суспільства та формування й функціонування його політичних інститутів. Тобто у праці М. Михальченка було закладено основи наукового вивчення здобутків класичної і новітньої політичної думки в період перебудови в Радянському Союзі і вже у часи незалежної української держави, зокрема і вивчення здобутків української політичної думки, які стосуються геополітичних ідей та концепційних підходів.

Підбиваючи підсумок історико-теоретичного огляду здобутків представників вітчизняної наукової думки другої половини ХХ століття у розробці політичних ідей та концепційних підходів щодо залежності розвитку суспільства та функціонування владних структур держави від природних умов буття, зазначимо, що вчені, незалежно від їхніх політичних орієнтацій, напрацювали цілісний комплекс методологічних підходів. Такі підходи виявляли загальні особливості їхніх поглядів щодо історико-політичного підтвердження самотності української нації, її права на власну державність у європейському географічному та політичному просторі, а особливо на осмислення власної історії, творення національної освіти, культури, мистецтва, формування ідейної самосвідомості її представників.

Дослідження представників цих напрямів у контексті політичного життя СРСР 60-80 років репрезентували політику суспільств та держав як цілісне суспільне явище, що існує в об'єктивному взаємозв'язку структур та елементів теоретичної та практичної діяльності її суб'єктів. Водночас у їхніх ідеях простежується формування нової ідейно-теоретичної парадигми осмислення політичних процесів і вироблення механізмів утвердження в Україні нової системи політичних цінностей.

Висновки сучасних українських вчених значною мірою підтверджують гіпотезу М. Михальченка щодо ролі політики як універсального явища, що має здатність до вирішального впливу на життя суспільства, як у позитивному, так і в негативному плані. З огляду на взаємопоєднаність у суспільному житті теорій, концепцій, ідей політики та ідеології є актуальною позиція політолога Юрія Шайгородського щодо ролі ідеології як

чинника єдності різних соціальних груп населення на підставі дотримання спільних політичних цінностей та переконань [8; с. 25].

Зазначимо, що з розпадом Радянського Союзу втрата в Україні провідних позицій марксистсько-ленінської ідеології була наслідком започаткованих у часи СРСР двох тенденцій загальноісторичного процесу суспільного життя. Переконаливою ілюстрацією першої тенденції стали події 1980-х – початку 1990-х років на теренах СРСР, що призвели до нівеляції ідеології марксизму-ленінізму як раціональної конструкції життя і до формування новітньої української політичної нації та її специфічних ознак існування людини, культури, соціуму. Друга тенденція виявилася у специфічних особливостях нової політичної реальності, що склалася на теренах колишнього Радянського Союзу, оскільки Україна як і всі інші пострадянські держави опинилася перед проблемою вироблення комплексної моделі здійснення внутрішньої та зовнішньої політики у теоретичному та практичному вимірах.

У цьому випадку доцільно зазначити також актуальні для вітчизняної політичної науки, як інтелектуальної і предметно-практичної сфери, висновки Ю. Шайгородського. Вітчизняний політолог, виходячи з методологічних позицій структурності і функціональності у вивченні та осмисленні явищ політичного життя, стверджує, що сукупність усіх проявів політики – у взаємопов'язаності сформованого у певному географічному середовищі політичного простору з іншими політичними просторами: локальними, регіональними, глобальними. Таким чином, саме поняття «геополітичний простір» розглядається у двох аспектах: а) як природний – окреслений географічними кордонами простір держав, груп чи блоків держав; б) як політичний – окреслений політичними кордонами простір держав чи міждержавних об'єднань [9; с. 32].

Геоцентричне розташування політичного простору України у співвідношенні до політичного простору Європи виявилось після проголошення незалежності однією з важливих обставин впливу на приведення політичних відносин у новітній українській державі до контексту об'єктивних тенденцій політичного та соціального розвитку людства. Емпіричні та методологічні здобутки досліджень вітчизняних науковців у часи СРСР стали підґрунтям для формування самодостатньої від впливу зарубіжних політологічних шкіл теоретичної парадигми осмислення суспільних перетворень в Україні, як масштабного процесу, так і політичних процесів трансформації соціуму зокрема.

На початку XXI століття важливу роль у продукуванні фактичного і концептуального наукового знання про політичне життя українського суспільства відіграє Інститут політичних і етнонаціональних наук імені І. Ф. Кураса НАН України. Цей інститут є провідною науковою установою у загальнополітичній і гуманітарній сферах суспільного життя України, оскільки є вагомим внесок його співробітників у дослідній роботі щодо формування сучасного політичного знання про події, явища, факти політичної історії та соціокультурної практики української нації та інших спільнот у світовому просторі.

У вітчизняній системі політичного знання надзвичайно актуальними є напрацювання методологічного апарату аналізу світоглядно-теоретичних основ української політики і процесів еволюції форми правління в сучасній Україні в контексті політики. Ключові проблеми, які стосуються сучасних політичних процесів в Україні та моделей їхнього аналізу, висвітлює значною мірою праця «Світоглядно-теоретичний вимір сучасної української політики» [10]. Ця монографія є колективним фундаментальним дослідженням проблемних аспектів світоглядно-теоретичного поля сучасного політичного життя українського суспільства за умов системних процесів його соціальної трансформації на початку XXI століття. Видання поєднує дослідні розробки моделей різних політичних практик щодо консолідації українського суспільства навколо спільних політичних цінностей та пріоритетів у внутрішньополітичній та зовнішньополітичній діяльності державних інституцій.

Автори монографії, враховуючи новітні тенденції естетики й етики української політики, розглядають явища політичного життя, які характеризують результати і подальші можливості утвердження в українському суспільстві політичних цінностей демократії, політичні основи його європейського вибору у зовнішньополітичній орієнтації і теоретико-методологічні засади розвитку політичних комунікацій у його локальному просторі в межах держави. Враховуючи змістовні положення цього монографічного видання, можна окреслити наступні важливі парадигмальні передумови розгортання геополітичного дискурсу в українському суспільстві:

- осмислення сутнісних аспектів концепційних підходів та ідей щодо ролі окремих природних та територіальних чинників у процесах націтворення та державотворення, які мали у ХХ – на початку ХХІ століття суттєвий вплив на формування концептуальних основ діяльності політичних сил українського суспільства;
- реконструкція процесу наукових розробок у галузі теорії та історії політичної науки щодо проблематики становлення української держави як явища, що відображає в територіальному вимірі існуючу з давніх часів політичну реальність у локальному, європейському та світовому просторах;
- окреслення політичних ідеалів нації на підставі врахування перспектив політичного майбутнього українського суспільства і глобальних тенденцій політичного розвитку світу.

1. Арон Р. Мир і війна між націями / Пер. з фр. – К.: МП «Юніверс» 2000. – 688 с. 2. Гейден Г. Критика немецкой геополитики. Издательство Иностранной Литературы. Москва. 1960. 3. Украина и Россия в новом геополитическом пространстве: Материалы «Круглого Стола». – К.: Ассоциация «Україно», 1995. – 160 с. 4. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація. – К.: Вид. дім. «Києво-Могилянська акад.», 2005. – 336 с. 5. Там само. 6. Михальченко Н. И. Политическая идеология как форма общественного сознания. – Киев, «Наукова Думка», 1981. 7. Там само. 8. Шайгородський Ю. Ж. Політика: взаємодія реальності і міфу // К.: Знання України, 2009. – 400 с. 9. Там само. 10. Світоглядно-теоретичний вимір сучасної української політики / [М. І. Михальченко (кер.авт.кол.), М. С. Кармазіна, В. О. Ковалевський та ін.] – К.: ІПЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2010. – 358 с.